

УДК 159.922.761

Панов М. С.

аспірант кафедри практичної психології
Класичного приватного університету (м. Запоріжжя)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ З ВАДАМИ ЗОРУ

У статті проаналізовано особливості впровадження психологічного супроводу щодо формування правової культури учнів підліткового віку з вадами зору. Обґрунтовано етапи, форми й методи проведення психологічного супроводу підлітків.

Ключові слова: корекція, підлітковий вік, правова культура, психологічний супровід, розвиток.

Актуалізація проблеми психологічного супроводу формування правової культури учнів підліткового віку з вадами зору пов'язана з процесами гуманізації сучасної спеціальної освіти. У сучасних закладах освіти потреба учнів підліткового віку в гуманістично-спрямованому правовому вихованні не задовольняється, незважаючи на те, що воно є провідним для цього віку видом виховання. Це спричиняє появу протиправної поведінки особистості і, як наслідок цього, ускладнень у встановленні соціальних контактів з оточуючими, в особистісному розвитку підлітка. Проблема формування правової культури особистості підлітка і подолання на цій основі наслідків протиправної поведінки учнів набуває особливого значення. Саме цій **актуальній проблемі** присвячена наша стаття.

Основний зміст статті. Як свідчить аналіз досліджень російських (Л. І. Божович, І. С. Кон, Л. А. Рєгуш) та вітчизняних (В. Й. Бочелюк, Л. Е. Орбан-Лембрик, М. В. Савчин) психологів в процесі формування особистості підлітка відбувається перехід від сприйняття правової культури як нормативної характеристики соціуму до ціннісного, морального відношення до неї.

При цьому психологічний супровід формування правової культури підлітків спеціалізованих освітніх закладів для слабозорих дітей розуміється нами як діяльність психолога з організації навчально-виховного середовища й позанавчальної діяльності учнів з вадами зору, яка спрямована на надання превентивної й корекційно-розвивальної допомоги як вихованцям, так і педагогам. Його психологічний аспект, як було зазначено М. В. Савчиним, «полягає в життєвому самовизначенні, у підготовці до здійснення вибору у кризових ситуаціях, саморозкриття та усунення суб'єктивних перешкод до розвитку, у зміцненні психологічного здоров'я, а також наданні допомоги в конкретній психотравмуючій ситуації» [5].

Метою статті є теоретичний аналіз поняття психологічного супроводу формування правової культури учнів підліткового віку з вадами зору.

Концептуальна ідея впровадження психологічного супроводу в професійну діяльність психологів спеціалізованих закладів для навчання

слабозорих дітей полягала в тому, що ми розглядали правову культуру особистості дитини підліткового віку з вадами зору як складову процесу соціалізації, як психічну властивість, особистісну цінність, що формується в єдності морально-правових знань та соціокультурної правової поведінки. Впровадження в спеціалізовані навчальні заклади для учнів з вадами зору методики формування правової культури сприяє підвищенню рівнів правової культури підлітків з вадами зору.

Теоретичну основу психологічного супроводу становили: методологічні засади розвитку особистості (К. О. Абульханова-Славська); єдність психіки та діяльності, детермінація психіки соціальними факторами (Л. С. Виготський, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко); науково-психологічні уявлення про закономірності підліткового віку (Л. І. Божович, І. С. Булах, І. С. Кон, М. В. Савчин тощо), а також міждисциплінарний підхід у психолого-педагогічній діяльності.

Зазначимо, що психологічними механізмами процесу становлення правової культури особистості підлітка з вадами зору ми визначили правосвідомість підлітка, правову поведінку та правове виховання. Правове виховання структурує правову самосвідомість особистості підлітка з вадами зору та є механізмом осмислення й переосмислення правових знань підлітка. Правова поведінка є структурним механізмом поведінкової складової правової культури підлітка з вадами зору й виступає як його здатність довільно, за внутрішніми спонуками керувати власними діями і вчинками згідно з прийнятими в суспільстві правовими цінностями.

Зазначимо, що в цілому змістовне поле кожної складової правової культури підлітка з вадами зору характеризує таку її особливість як відповідальність. Відповідальність як здатність особистості відображає у своєму змісті сукупність позитивних правових якостей та умінь, вміщує у собі правове ставлення до соціуму. Це здатність особистості усвідомлювати суспільно-значущий обов'язок, що визначає її правову поведінку, характеризує цілісність правосвідомості. Відповідальність характеризує також правове мислення особистості. У разі розвиненого правового мислення підліток з вадами зору здатний осмислено, передбачаючи результати власних вчинків, обрати той чи інший варіант правової поведінки.

Впродовж підліткового періоду формування відповідальності визначає логіку утворення правової культури: перехід від диференційованих, конкретних особистісних утворень (нестійких мотивів правової поведінки) до інтегрованих, узагальнених їх форм (стійких проявів правосвідомості). Ці психологічні закономірності, як ми вважаємо, складають зміст формування правової культури підлітків з вадами зору в умовах спеціалізованого закладу.

Відзначимо, що поява у підлітка з вадами зору виразної тенденції будувати взаємини з соціальним оточенням на ґрунті відповідальності свідчить про його сходження на новий рівень правової культури.

Таким чином, визначальну роль в зростанні правової культури підлітка з вадами зору відіграє відповідальність. Саме ця розвинута здатність підлітка з вадами зору є психологічною одиницею його правової культури.

Отже, специфіка формування правової культури в період підліткового віку полягає у тому, що процеси самоусвідомлення, самоствердження й самореалізації підлітка з вадами зору набувають нового якісного змісту. Для підліткового періоду в розвитку особистості характерне розширення змісту складного особистісного утворення — правової свідомості. Відзначимо, що остання є засадою якісно нової рефлексивної субдомінанти — морально-духовної самосвідомості підлітка з вадами зору [2].

Як зазначено І. С. Булах, особистісно-орієнтоване виховання забезпечує право підлітка на вільний вибір, можливість ціннісного ставлення до життя, вироблення моральної позиції та її дійове втілення у міжособистісних взаєминах [2]. Утвердження психологами, вчителями, вихователями спеціалізованих освітніх закладів у цих взаєминах особистості підлітка з вадами зору як найвищої цінності — це й є реалізація особистісно-орієнтованого підходу щодо реалізації моделі формування правової культури учнів підліткового віку з вадами зору.

Зауважимо, що особистісно-орієнтований підхід, що був покладений в основу технології психологічного супроводу, дозволив визначити специфіку особистісного зростання правової культури підлітків з вадами зору, конкретизувати завдання та перевірити на валідність і надійність психодіагностичні методи, які використовувалися у експериментальній роботі.

Технологія психологічного супроводу з формування правової культури підлітків з вадами зору базується на принципах правового виховання та є однією з актуальних проблем вітчизняної педагогічної психології. Зазначимо, що теоретичний аналіз досліджень зарубіжних психологів (Г. Мерейя, І. Харді, К. Хорні, К. Юнга) свідчить, що в зарубіжній психології супровід розглядається переважно в прикладних дослідженнях [3].

М. В. Савчин зазначав, що в технологічному плані психологічний супровід виступає «як система засобів, що містять у собі різні форми, методи і прийоми допомоги особистості» [5].

Психологічний супровід формування правової культури учнів з вадами зору, як нами доведено, дозволяє забезпечити наступне:

1. Цілісність психолого-педагогічної компетентності психологів та педагогів спеціалізованого закладу як єдності розвитку особистісної, когнітивної складової.

2. Спрямованість на результативність підвищення рівнів правової культури підлітків.

3. Адаптацію змісту, форм і методів психологічного впливу з метою формування правової культури учнів з вадами зору до інтелектуального розвитку, індивідуальних особливостей та особистісних потреб підлітків з вадами зору.

Здійснення психологічного супроводу формування правової культури підлітків з вадами зору, з нашої точки зору, повинно відбуватися за такими етапами:

І етап: Мотиваційний.

Мета етапу: актуалізація цінності та концептуальних основ правової культури особистості.

Форми та методи роботи: міні-лекції, індивідуальне консультування; інтерактивні методи.

II етап: Інформаційно-навчальний.

Мета етапу: поширення та поглиблення правових знань.

Форми та методи роботи: вивчення теоретичних джерел з основ права, семінари, круглі столи, майстер-класи.

III етап: Корекційний.

Мета етапу: проведення корекційних занять з підлітками.

Форми і методи роботи: корекційні вправи.

IV етап: Розвивальний.

Мета етапу: забезпечення психологічної взаємодії психологів, педагогів з учнями, самоосвіти, саморозвитку, спрямованих на формування правової культури особистості.

Форми і методи: розвивальні вправи, ігри.

V етап: Результативний.

Мета етапу: обговорення результатів психологічного супроводу, надання об'єктивної оцінки та самооцінки досягнутих результатів, визначення подальшої діяльності з формування правової культури підлітків з вадами зору.

Форми і методи роботи: рефлексивні розвивальні вправи; проектування подальшого правового виховання учнів з вадами зору.

Відзначимо, що важливою підставою психологічного супроводу в умовах навчально-виховного процесу учнів з вадами зору є наявність доброзичливих стосунків між дітьми й психологами, що свідчить про розуміння і прийняття суб'єктами один одного [4].

В процесі реалізації психолого-педагогічного супроводу домінуючими для психологів, педагогів повинні стали позиції розуміння, визнання і прийняття учнів з вадами зору. Кожну з цих позицій характеризують конкретні психологічні умови, за яких вона впроваджувалася у психолого-педагогічний супровід процесу формування правової культури підлітків з вадами зору.

Вітчизняний та зарубіжний досвід свідчить, що діти підліткового віку з вадами зору мають низку невирішених психологічних проблем. Ці проблеми пов'язані з проявами психосоціальної депривації, негативним впливом соціального оточення спеціалізованого закладу та психогенною травматизацією в зв'язку з наявністю у підлітка фізичного дефекту. Для таких дітей, на думку М. В. Савчина, характерними є дезадапційні вияви і кризи, що виявляються у перенапруженні емоційної сфери та поведінкових порушеннях [5]. Тому впровадження в професійну діяльність психологів особливостей психологічного супроводу дітей з вадами зору є актуальним напрямом роботи в спеціалізованих закладах освіти.

Головною метою психологічного супроводу процесу формування правової культури підлітків з вадами зору в умовах спеціалізованих закладів було створення відповідних психологічних умов, яке здійснювалося за такими етапами:

– психолого-педагогічна допомога педагогам спеціалізованих закладів освіти у проведенні заходів з формування рівнів правової культури учнів;

– формування у підлітків з вадами зору мотиваційної готовності до підвищення власних рівнів правової культури;

– психологічна допомога педагогам й учням у визначенні напрямів, форм й методів з організації процесу формування рівнів правової культури підлітків;

– індивідуальна психологічна підтримка учасників експериментального дослідження;

– інформаційна підтримка учасників експериментального дослідження щодо забезпечення доступу до широкого кола сучасних інформаційних джерел у галузі вікової психології, педагогічної психології, спеціальної психології, корекційно-розвивальних технік, правознавства.

Суттєвий зміст психолого-педагогічного супроводу формування правової культури підлітків з вадами зору пов'язаний з таким рядом гуманістичних положень: закріплення цінності самостійності, автономності особистості підлітка; підтримування мотивації підлітків до позитивних змін в правовій поведінці; використання різних психологічних корекційно-розвивальних засобів для удосконалення можливостей правового виховання підлітків з вадами зору в спеціалізованих закладах освіти; актуалізація правових тенденцій у ставленні підлітка до власної поведінки та поведінки оточуючих; проектування та моделювання навчально-виховних ситуацій в професійній роботі психологів, педагогів і учнів, знаходження психологічних засобів впливу на особистість дитини з вадами зору, які активізують у підлітка прояви правового мислення, нормативно-ціннісного ставлення та правової саморегуляції поведінки.

За результатами теоретичного аналізу психологічного супроводу було розроблено організаційно-методичні рекомендації для психологів спеціалізованих закладів з формування правової культури підлітків з вадами зору, зокрема:

1) доцільно формувати на основі корекційно-розвивальних занять усвідомлене ціннісне ставлення учнів з вадами зору до права, готовність учнів діяти відповідно до норм права і правової поведінки, розвивати самоконтроль поведінки і вміння оцінювати навчально-виховні ситуації з точки зору єдності права і правосвідомості;

2) організація навчально-виховного середовища підлітків з вадами зору вимагає від психологів та педагогів використання різноманітних корекційно-розвивальних форм й методів взаємодії: традиційних і інноваційних. Застосування зазначених форм й методів психологічного впливу вимагає врахування вікових і індивідуальних особливостей учнів з вадами зору. Зазначимо, що в процесі формування правової культури учнів необхідно враховувати діюче правове законодавство України і міжнародні нормативні документи;

3) процес формування має сприяти підвищенню динаміки рівнів правової культури особистості підлітка з вадами зору.

Таким чином, можливо дійти до **висновку** про те, що психолого-педагогічний супровід формування правової культури підлітків з вадами зору спирається на засоби, які сприяють зміні ставлення підлітків до себе

й до правового виховання, які допомагають усвідомити наявність у учнів кола здібностей виходити за межі заданого і творчого перетворення оточення. Тому значна увага при здійсненні психологічного супроводу повинна приділятися актуалізації внутрішнього «Я» підлітків з вадами зору, розширенню уявлень учнів про власні можливості.

Ми усвідомлюємо, що проведене теоретичне дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування правової культури підлітків з вадами зору. Перспективою нашої подальшої роботи стане вивчення впливу психологічних засобів на особистість підлітків з вадами зору, на процес становлення їх правової поведінки, особливостей формування ціннісної сфери в умовах правового виховання підлітків.

Список літератури

1. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями : Навчальний посібник / В. Й. Бочелюк, А. В. Турубарова. — К : ЦУЛ, 2011. — 264 с.
2. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітка: Монографія. — К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2003. — 340 с.
3. Васьківська С. В. Соціально-психологічний супровід клієнтів: Технологія ведення консультативного діалогу : навч. посіб. / С. В. Васьківська. — К. : В. Главник, 2006. — 128 с.
4. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації: Навчальний посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. — Чернівці: Книги — ХХІ, 2010. — 528 с.
5. Савчин М. В. Психологічний супровід розвитку особистості студента з обмеженими можливостями / М. В. Савчин // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. — 2012. — № 1. — Електронне наукове фахове видання.

Панов Н. С.

аспірант кафедри практичної психології
Класического приватного університета (г. Запорозьє)

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ ПОДРОСТКОВ С НЕДОСТАТКАМИ ЗРЕНИЯ

Резюме

В статье проведен анализ особенностей психологического сопровождения процесса формирования правовой культуры учащихся подросткового возраста с нарушениями зрения. Обоснованы этапы, формы и методы работы психолога по проведению психологического сопровождения подростков.

Ключевые слова: коррекция, подростковый возраст, правовая культура, психологическое сопровождение, развитие.

Panov N. S.

post graduate Applied Psychology

Classic Private University (Zaporozie)

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF LEGAL CULTURE ADOLESCENTS WITH VISUAL IMPAIRMENTS

Summary

The article analyzes the features of the implementation of psychological support for the formation of the legal culture of adolescents with visual impairments. Stages, forms and methods of psychological support for adolescents have been substantiated.

Key words: correction, adolescence, legal culture, psychological support, development.